

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาทางด้านการเกษตรในอดีต ขาดความต่อเนื่องและขาดความเชื่อมโยงในการบริหารและจัดการ เช่น การสนับสนุนปัจจัยการผลิตไปสู่เกษตรกร ยังไม่สามารถทำได้อย่างทั่วถึงเนื่องจากข้อจำกัดของงบประมาณ นอกจากนี้กิจกรรมและโครงการที่จัดลงพื้นที่ก็ดำเนินงานไม่เป็นระบบ โดยเฉพาะแต่ละกรมก็จัดกิจกรรมและงบประมาณในส่วนที่รับผิดชอบลงในพื้นที่ ทำให้กิจกรรมพัฒนาเป็นเรื่องๆ แต่ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของเกษตรกรได้ทั้งหมด นอกจากนี้ภายในกรมเดียวกัน ในแต่ละกอง ต่างก็จัดกิจกรรมลงในพื้นที่ ทำให้เกิดการพัฒนาแบบแยกส่วน ขาดการผสมผสานในกิจกรรม

ในระบบการส่งเสริมการเกษตรที่ผ่านมา กรมส่งเสริมฯ ใช้วิธีการฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน (T&V system – training and visit system approach) โดยมีแนวทางในการดำเนินงาน เพื่อปรับปรุงการสัมผัส, ติดต่อระหว่างนักส่งเสริมและเกษตรกร การเยี่ยมกลุ่มเกษตรกรต้องมีแผนเยี่ยมที่แน่นอนของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมทำให้ง่ายต่อการควบคุม จุดเน้นทางการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเทคโนโลยีของเกษตรกร จะได้รับการปรับปรุงให้มีการเชื่อมประสานระหว่างการวิจัยและการส่งเสริม แต่ ระบบ T&V system มีข้อเสียของแนวทางที่ส่งผลต่อการพัฒนา คือ ในการติดต่อกับเกษตรกร บางครั้งพบว่าข่าวสารข้อมูลที่น่าไปถ่ายทอดไม่เหมาะสมกับสถานการณ์, เจ้าหน้าที่ภาคสนามเหนื่อยหน่ายไม่กระฉับกระเฉง, การใช้ต้นทุนสูง เช่น การเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่ภาคสนามจำนวนมาก หรือเกษตรกรไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของการถ่ายทอดเทคโนโลยี เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ระบบการส่งเสริมการเกษตรเกิดความล้มเหลว (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2542)

ดังนั้นทางกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้จัดทำโครงการ “เพิ่มศักยภาพชุมชนด้านการเกษตร” ขึ้น โดยมุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ควบคู่กับการพัฒนา เพื่อให้เกษตรกรได้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน อาทิ ดิน น้ำ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ฯลฯ อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการจัดตั้ง ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เพื่อเป็นศูนย์บริการแลกเปลี่ยน เผยแพร่ข่าวสาร ข้อมูล ความรู้และเทคโนโลยีการเกษตร ให้เกษตรกรมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมการทดสอบ

เทคโนโลยีในชุมชน และการสาธิตนำร่องเชิงการผลิตทางการค้าเฉพาะด้าน พร้อมทั้งสร้างชุมชนเครือข่ายพัฒนาการเกษตร ให้สามารถนำไปปรับใช้ในไร่นาได้อย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดการพัฒนาการเกษตรที่มีการเชื่อมโยงการปฏิบัติงานระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์กรแกนนำกลุ่มอาชีพ และหน่วยงานต่างๆ ในลักษณะบูรณาการและสอดคล้องประสานกัน อันเป็นปัจจัยสำคัญผลักดันศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2542)

เทคนิคการวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม(Participatory Assessment and Planning- PAP) เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ใช้ในการดำเนินงานศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล โดยกระบวนการดังกล่าว จะทำให้เกษตรกรสามารถวิเคราะห์ วางแผน และจัดทรัพยากรได้ตรงตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง (ฝ่ายแผนงาน งานฝึกอบรมและเผยแพร่, 2542 : 3)

ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จะประกอบไปด้วยคณะทำงานจากหน่วยงานภาครัฐ ในระดับการดำเนินงานในพื้นที่ จะประกอบไปด้วย

1. คณะทำงาน โครงการเพิ่มศักยภาพ ระดับจังหวัด
2. คณะทำงาน โครงการเพิ่มศักยภาพ ระดับอำเภอ
3. คณะทำงาน โครงการเพิ่มศักยภาพ ระดับตำบล

คณะทำงานเหล่านี้จะทำหน้าที่ในการจัดทำแผนปฏิบัติการ โดยการประสานแผนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้วยการกำหนดกิจกรรมในแต่ละขั้นตอนตามแนวทางของการดำเนินงาน โครงการกำหนดเป้าหมาย พื้นที่ดำเนินงานแต่ละกิจกรรม และกำหนดกิจกรรมถ่ายทอดฯ ในพื้นที่ เป็นต้น (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ , 2542 : 14-17)

ในช่วงการดำเนินปีงบประมาณ 2542 ที่ผ่านมพบว่า ระยะเวลาในการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดฯ อยู่ในเวลาสั้น ส่งผลให้รูปแบบการดำเนินการเกิดความผิดพลาด จากสรุปรายงานเบื้องต้นของคณะวิจัยโครงการวิจัยขบวนการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งได้ติดตามการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดฯ ตั้งแต่วันที่ 1 ต.ค-7ธ.ค 2542 โดยออกปฏิบัติงานภาคสนามในการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากศูนย์ถ่ายทอดใน 14 จังหวัด ครอบคลุมภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันตก และภาคใต้ พบว่าปัญหาหนึ่งทางด้านความพร้อมของเทคโนโลยีการเกษตรคือ การถ่ายทอดเทคโนโลยีในหลาย ๆ ศูนย์ถ่ายทอดฯ ยังไม่ได้เกิดจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง มีกระบวนการดำเนินงานและวิธีการพัฒนาแบบ “บนสู่ล่าง” (Top - down) เพราะไม่คำนึงถึงความต้องการของเกษตรกรเท่าใดนัก ผู้วิจัยตระหนักถึงปัญหาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการดำเนินงานศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลที่ผ่านมา ซึ่งมีผลต่อแนวโน้มนโยบายที่นำไปปฏิบัติทั้งของเจ้าหน้าที่รับผิดชอบ

และเกษตรกรเอง ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจและตั้งใจที่จะศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรต่อการดำเนินงานศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลในจังหวัดลำปาง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลในจังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาถึงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ของการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลในจังหวัดลำปาง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยครั้งนี้ผลงานที่ได้คาดว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และรับผิดชอบ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอด ฯ ในการพัฒนาด้านการเกษตรต่อไป

สมมติฐานของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานว่า ปัจจัยทางด้านบุคคล และเศรษฐกิจ ปัจจัยในการวางแผนพัฒนาการเกษตรของเกษตรกร มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในจังหวัดลำปาง

ขอบเขตในการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของเกษตรกรต่อการดำเนินงานศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในจังหวัดลำปาง โดยมีตัวแปรต่าง ๆ ที่ใช้เป็นกรอบแนวคิด เพื่อการวิจัย ดังนี้

ก. ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ประกอบด้วย

1. ปัจจัยทางด้านบุคคล และเศรษฐกิจ ได้แก่

- อายุ
- เพศ
- ระดับการศึกษา
- แรงงานในครัวเรือน
- ขนาดพื้นที่ถือครอง
- ตำแหน่งทางสังคม
- รายได้ในครัวเรือน

2. ปัจจัยในการวางแผนพัฒนาการเกษตรของเกษตรกร

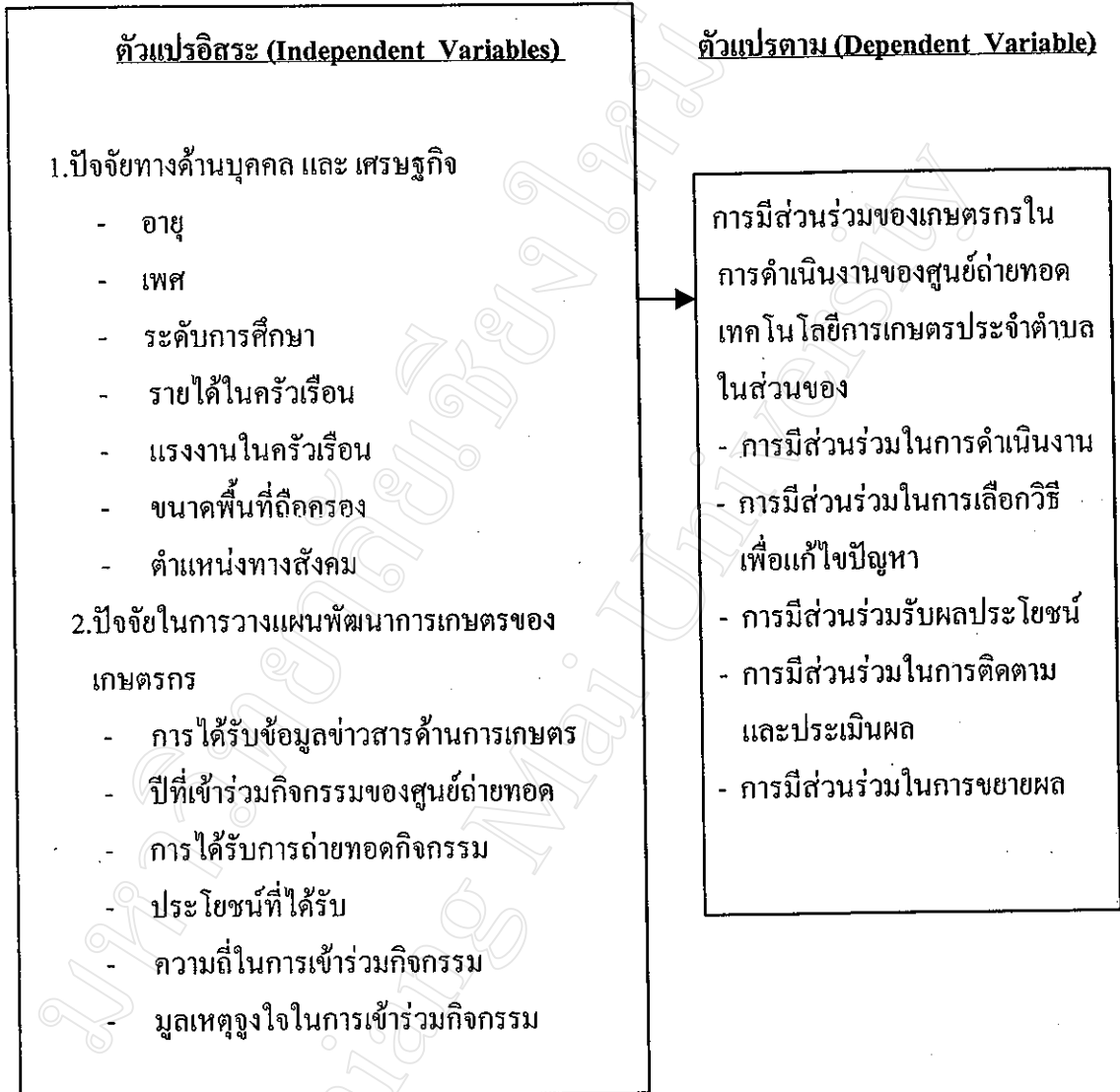
- การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร
- การเข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์ถ่ายทอด
- การได้รับการถ่ายทอดกิจกรรม
- ประโยชน์ที่ได้รับ
- ความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม
- มุมเหตุจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม

ข. ตัวแปรตาม (Dependent Variable) ได้แก่ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรต่อการดำเนินงาน

ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในส่วนของ

- การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
- การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีเพื่อแก้ไขปัญหา
- การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์
- การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล
- การมีส่วนร่วมในการขยายผล

ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. โครงการเพิ่มศักยภาพชุมชนด้านการเกษตร หมายถึง โครงการที่มุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ควบคู่กับการพัฒนาเพื่อให้เกษตรกรได้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน อาทิ ดิน น้ำ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ฯลฯ อย่างมีประสิทธิภาพ
2. ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จังหวัดลำปาง หมายถึง ศูนย์กลางในการประสานงานถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตรสาขาต่างๆ ในระดับตำบลสู่เกษตรกรในพื้นที่อำเภอแจ้ห่ม อำเภอแม่ทะ และอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง
3. PAP (Participatory Assessment and Planning) หมายถึง เทคนิคการวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยเกษตรกรในชุมชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจ และตัดสินใจในการวางแผนการดำเนินงาน จัดสรรทรัพยากรได้ตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง
4. การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การเลือกวิธีเพื่อแก้ไขปัญหา การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล และการมีส่วนร่วมในการขยายผล ของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล
5. จุดสาธิต หรือจุดถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร หมายถึง จุดที่ได้รับการพัฒนาจากกิจกรรมการเกษตรของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ หรือกิจกรรมที่สร้างขึ้นใหม่ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ของเกษตรกร โดยมีเกษตรกรผู้ได้รับมอบหมายเป็นวิทยากรเกษตร
6. วิทยากรเกษตร หมายถึง เกษตรกรที่เป็นเจ้าของ หรือประจำ ณ จุดสาธิตนั้น ซึ่งประสบผลสำเร็จในการใช้เทคโนโลยีการเกษตร และได้รับการฝึกอบรมให้มีความรู้ ทักษะ และเทคนิคในการถ่ายทอดความรู้ที่ดี เพื่อถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกรรายอื่น ต่อไป
7. ตำแหน่งทางสังคมหรือตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ฯ หมายถึง ตำแหน่งที่ถูกเลือกขึ้นมาโดยสมาชิกของชุมชน หรือสังคมนั้น ๆ